

פירושים להגדה של פסח

מתוך

"פירוש התפילה", מאת ג. זרחי

נדפס בירחון "הקריאה והקדושה"

שיצא לאור בשנים תשי"א - תש"ה

ברוח חסידות חב"ד

עם הסכמתו וברכתו של

כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקל"ה נבג"מ זי"ע

■

תרגם מאידיש וערך

הרה"ת אלתר אליהו הכהן פרידמאן

*

חודש ניסן

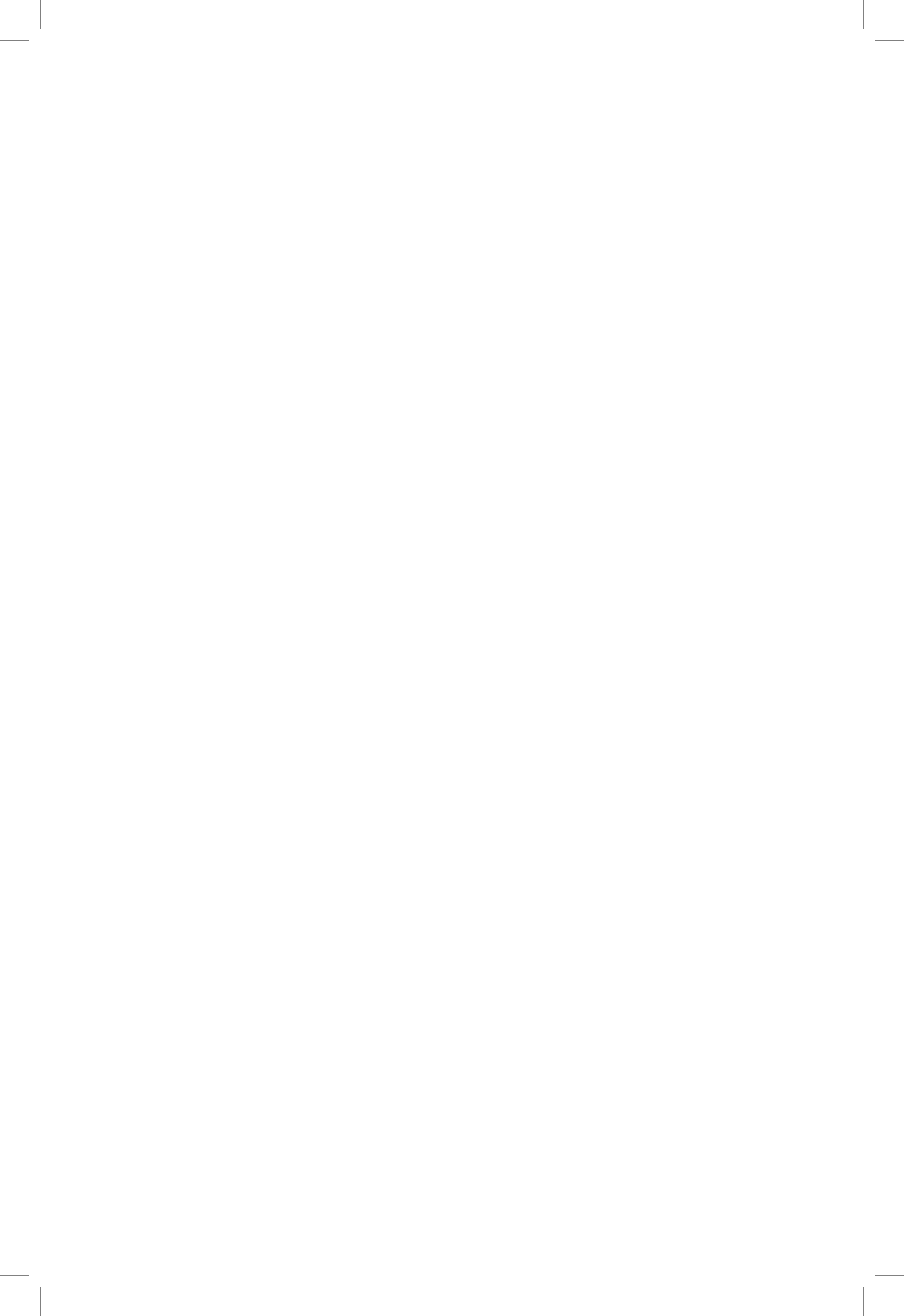
צפת עיר הקודש

שנת חמשת אלפים שבע מאות שישים ושמונה לבריאה

תוכן

- א. סדר הגדה.....3
- ב. מה נשתנה.....7
- ג. כנגד ארבעה בנים דברה תורה.....11
- ד. דיינו.....15
- ה. חד גדיא.....19
- ו. אחד מי יודע.....24

סדר הגדה

משמעותה של תיבת 'הגדה' היא מסורת העוברת מפה לפה; מה שאב מעביר לבן אודות יהדות, מה זה אומר להיות יהודי. ו'סדר הגדה' מלמד כיצד עלינו לבצע העברה זו; מה צריך אב יהודי לעשות כדי להעביר את מורשת היהדות לבנו בצורה כזו שהבן יעבירה, שוב, לילד שלו, וכך יובטח המשך קיומו של העם היהודי.

בחמש עשרה מלים אלה מציין בעל ההגדה את סדר החיים היהודי, המבטיח שהדור הבא לא יצא לדרך חדשה וזרה. חמש עשרה נקודות אלה חיוניות הן אם רוצים שהדור החדש ימשיך לקיים את העם היהודי, את המסורת היהודית ואת ערכי הרוח היהודיים.

כאשר ילד שונה מאבא וסבא שלו, האשמה מוטלת עליהם; הם לא שמרו על סדר החיים היהודי וכך גרמו להתרחקות ולהשתנות של הילד, שאינו נושא עוד את הפרצוף היהודי. אשמים הם בניתוק שלשלת הזהב הנמשכת מאברהם אבינו. מי שאינו רוצה ניתוק זה - חייב לשמור את 'סדר ההגדה' מדי יום ביומו, לא רק בליל ה'סדר'.

קדש - קדש את עצמך

"קדש עצמך במותר לך". תחיה חיי משפחה קדושים, תוך כדי שמירת דיני טהרת המשפחה, כדי להביא לעולם ילד בעל נשמה קדושה וטהורה. חינוך של ילד חייב להתחיל עוד לפני שהוא נולד, שיהיה הורתו ולידתו בטהרה.

ורחץ - רוחצים ידים בלי ברכת "על נטילת ידים"

רחיצה זו היא מלשון "וארחץ" (יחזקאל טז, ט), רחיצה מעבודה זרה ומדעות כוזבות. יהודי חייב להיות נקי מרעיונות כפירה, מרעיונות של 'השכלה' וכדומה. כדי שהילד יהיה יהודי הגון, צריך האבא להיות כזאת. כאשר דור יהודי מתחיל להיראות שונה מכל הדורות הקודמים, ברור שההורים לא היו כדבעי.

כרפס - טובלים תפוח אדמה במי-מלח ומברכים "בורא פרי האדמה"

מזה לומד הילד לברך על כל דבר. הוא יודע איזו ברכה מתאימה לכל מאכל בנפרד, והוא אף יודע שבכמה מיני אוכל מברכים על החשוב יותר, כפי שנפסק בהלכות ברכות הנהנין. להרגיל ילד מקטנותו לא לאכול מאומה ללא ברכה - היא הדרך הטובה ביותר להשריש בו יראת שמים ואת ההרגשה שליהודי לעולם אסור לשכוח את חובותיו היהודיים.

יחץ - שוברים מצה לשתי חתיכות ושומרים את החלק הגדול לאפיקומן

יש ללמד את הילד לא להיגרר אחרי 'ילדי ההפקר' ברחוב. ילד מטבעו נגרר אחרי ילדים אחרים, ולכן צריכים 'לשבור' אותו מהם, 'לעטוף' אותו ו'להחביאו' מהם. יש להשגיח עליו כמו על האפיקומן, ששמור למטרה מיוחדת, ולא להשאירו הפקר, כשאר חתיכות המצה. ילד צריך לדעת שיש לו שמירת-יתר למטרה נעלית; כך שעל ידי התנהגות יהודית יתעלה על 'ילדי ההפקר' ואין לו סיבה לקנא בהם או בדרכיהם.

מגיד - אומרים את ההגדה

כשילד גדל ומתחיל ללמוד, מוכרחים לתת לו חינוך יהודי טהור. יש ללמד אתו תורה, כך שיכיר את כל התוכן של מסורת-ההגדה, מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל". תרבות העולם ושירי ילדים אינם תחליף לחינוך תורני.

רחצה - נוטלים ידיים לסעודה

זהו סמל הכשרות. כדי לוודא שהילד ישמור על כשרות, חייב האב ליטול את ידיו לסעודה ולברך ברכת המזון, שזהו סימן מובהק לכך שביתו כשר על פי תורה. אם יהודי אוכל טריפה, הוא מפני שבבית אביו לא שמרו על כשרות כדבעי. כאשר האב אינו נוטל ידיו לסעודה, ילדו יאכל טריפות בלב קל ובפה מלא, הגם שאביו אינו עושה זאת.

מוציא מצה - שמירת שבת וחג

חמץ, עליו מברכים "המוציא", ומצה, עליה מברכים "על אכילת מצה", מבטאים הבדל קיצוני בין שני מיני אוכל. הזהירות מחמץ מסמלת בצורה חדה, אפוא, את ההבדל בין קודש לחול. הבדל זה חייב להיות מיושם גם לגבי ימי החול וימי שבת וחג. בית שבו הורים או מבוגרים עובדים בשבת וחג אינו יכול לגדל דור יהודי.

מרור - אכילת עלים מרים

ילד יהודי מוכרח לדעת שיהודים נתונים בגלות מרה, ואת הסיבה לכך. עליו להבין שהתבוללות מחריפה עוד יותר את ה'מרור'. ילד שאינו יודע זאת, אינו מצפה לגאולה היהודית, ובמקום זה מתאמץ להביא כל מיני 'גאולות-עולם', מתוך תקווה ש'גאולות' אלה יבטלו גם את הגלות היהודית. ילד כזה לא ימשיך את שלשלת הזהב היהודית ולא יראה כדורות היהודים הקודמים.

כורך - כורכים ועוטפים מרור במצה, זכר למקדש

השמירה על הפנים היהודיות מחייבת להניח תפילין, להתעטף בטלית ולהתפלל בבית הכנסת, שהוא מקדש מעט. היכן שבית הכנסת שומם, היכן שהטלית והתפילין מונחים במדף העליון של הארון בבית - יש ליהדות כמעט פנים של גוי. בדרך כלל רואה זאת הגוי והוא מתרגז על היהודי המחקה אותו. האמת היא, שיהודי לא יכול לקבל פנים של גוי; הוא יכול רק לאבד את הפנים היהודיות, ואז אין לו שום פנים.

שולחן עורך - מכינים את השולחן

ה'שולחן עורך' הוא מלאכת האיסוף של התורה שבעל-פה, הגמרא ומפרשיה, שבלי זה אין, ולא יכול להיות, עם יהודי. יהודים חייבים להחזיק ישיבות ולשמור עליהם כפי ששומרים על העיניים שבראש, כי בלי עיניים היהדות עיוורת, ככל

העיוורים. ואין מה לקנא בעיוורים, אפילו כאן בארצות הברית, היכן שמובילים אותם בכלבי נחייה.

צפון - את הנסתר

צפון - נסתר. כדי לשמור את הפנים היהודיות מקדמת דנא, אסור ליהודי לשכוח את ה"מה רב טובך אשר צפנת". חלילה לו לזרוק את העולם הבא כדי לתפוס קצת עולם הזה. בלי אמונה בעולם הבא יהיה שקוע בעולם הזה יותר מגוי, ואז כבר לא ניתן לדבר עליו כעל יהודי, כי גם בן אדם הוא כבר לא, אלא סתם יצור משונה שלימדוהו לנהוג ברכב ולשחק בקלפים.

ברך, הלל - מברכים ומהללים

מי שרוצה להעביר את הפנים היהודיות לדור הבא, צריך להיות דוגמא חיה לטוהר ולאמינות. או אז יכבדוהו כולם, קרובים וגם רחוקים; כל אחד יתברך בו ויהללו; ילדיו יתגאו בו וילכו בעקבותיו. כאשר ליהודי דתי יוצא שם רע בגלל התנהגות לא-אמינה ואי-מוסרית, או בגלל העדר ניקיון בגוף ובלבוש - הוא גורם לחילול השם ומגרש את הדור הצעיר מיהדות.

נרצה - אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני הקדוש ברוך הוא

מי שמבצע תוכנית זו, רצוי אצל השם יתברך. יהודי כזה אינו מנתק את שלשלת הזהב היהודית ומוסיף לה עוד טבעת זהב, על ידי העברת קיום היהדות לדור הבא.

יהודי המתחיל ב'קדש ורחץ', מסיים ב'נרצה'!

מה נשתנה

בעל ההגדה השאיר את השאלה הרביעית, "כולנו מסובים", ללא תשובה. מפרשים שונים תירצו קושיא זו. התירוצים הם בשביל מבוגרים, ויש אפילו תשובות על פי קבלה. גם אנו נציע פירוש למבוגרים. לפי הפירוש שלנו יתברר ש"מה נשתנה", שהעמיד בעל ההגדה בתחילת ההגדה, הוא בעל תוכן נשגב, והוא מפתח לשאר ענייני ההגדה.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות!

כמה שונה הגלות החשוכה שלנו מהגלויות הקודמות, מצרים ובבל. זו קריאת תמיהה, לא שאלה. לו היתה כאן שאלה, היה כתוב: "משום מה נשתנה?" אבל "מה נשתנה" הוא קריאה, כמו: "מה יקר חסדך אלוקים!" "מה טובו אהליך יעקב!" ואף כאן: כמה שונה הגלות הזאת האחרונה!

בהמשך מסביר בעל ההגדה איזה שוני הוא רואה בגלות הנוכחית.

ושוב: אם היה אומר "מפני מה בכל הלילות?" או "משום מה בכל הלילות?" אז היתה כאן שאלה; אבל "שבכל הלילות" הוא הסבר לקריאת התמיהה.

השוני שבגלות זו גדול מאוד, כי יש ארבע הבדלים בין הגלויות הקודמות לגלות הנוכחית. ובעל ההגדה מונה את ארבעת ההבדלים.

א. שבכל הלילות אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת

בגלויות הקודמות לא היינו יכולים, אפילו על ידי 'טבילה' וניקיון עצמי, לשנות את ה"פעם אחת", הקץ היחידי של הגלות. כפי שכתוב בהמשך ההגדה: "הקב"ה חישב את הקץ, כמו שאמר לאברהם אבינו". לגלות מצרים היה מספר שנים קבוע מראש, שלא היה ניתן לשינוי. גם גלות בבל נקבעה מראש לזמן מוגדר, שבעים שנה, ולא היה סיכוי לקצר זמן זה, אפילו על ידי היטהרות ותשובה.

הלילה הזה, שתי פעמים

סופה של גלות זו הוא כפול, "זכו - אחישנה" ו"בעתה". נמצא, שהיינו יכולים לצאת מן הגלות בכל זמן, אם רק היינו עושים תשובה ומיטהרים מכל הטומאות.

ב. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ או מצה

היה אפשר לחשוב, שלא עשינו תשובה ולא רצינו לצאת מהגלות, בגלל שהתיישבנו במקומותינו ולא רצינו להיפרד מהם, כמאמר "חן המקום על יושביו". אך אין הדבר כך, שהרי באותן גלויות אכלנו "חמץ או מצה". חמץ מסמל התיישבות, ומצה משמעותה גירוש, כפי שכתוב בהמשך ההגדה "ולא חמץ, כי גורשו ממצרים". לפי זה, גלות מצרים היתה 'גלות-חמץ', שכן בני ישראל גרו במצרים, ושם גופא נפלה עליהם הגלות. גלות בבל, לעומת זאת, היתה 'גלות-מצה', שכן גירשו אותם מארץ ישראל לבבל.

הלילה הזה כולו מצה

גלות זו היא שרשרת של גירוש אחר גירוש. לא נתנו לנו לחמם את הרגליים בשום מדינה. למרות זאת, לא רוצים את ה"זכו - אחישנה"; אם רק מעניקים לנו מקום גלות חדש, שבו ניתן להניח את הראש, אנו מצהירים "דיינו".

ג. שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות

שמה תאמרו: הגלות הנוכחית איננה אסון גדול כל כך ואפשר להתרגל אליה. אך גם זה לא נכון! שכן, באותן גלויות אכלנו "שאר ירקות", שיריי ירק. כלומר: נתנו לנו לחיות. אמנם את המשובח לקח לעצמו שלטון המדינה, אבל גם לנו השאירו

משהו; אם לא 'בשר', אזי לפחות 'ירקות'. אפילו בנסיבות הכי גרועות, היה אפשר להתקיים.

הלילה הזה מרור

בגלות זו השנאה מרה כל כך שנותנים לנו להתקיים מ'מרור'; כשם שאי אפשר להתקיים רק מאכילת מרור, כך אי אפשר להתקיים בגלות שלנו, שסימן ההיכר שלה הוא שנאה מרה לישראל.

ד. שבכל הלילות אנו אוכלים בין יושבים בין מסובים

היה ניתן לחשוב, שעם ישראל מחכה בחוסר סבלנות לגאולה "בעתה". להשתפר ולהתפטור מהגלות אכן לא רוצים, אבל לחכות לגאולה האלוקית - דווקא כן מחכים, לא רוצים לשקוע יותר מידי בגלות. אפילו זה לא נכון! שכן, בגלויות הקודמות היו יהודים ש'ישבו', מוכנים בכל רגע לקום ולחזור הביתה, והיו גם יהודים רבים ש'הסבו' והתרווחו על מצעים רכים, ולא חשבו כלל על עזיבת הגלות.

הלילה הזה כולנו מסובים

כיום, כל היהודים, ללא יוצא מן הכלל, שכובים על מצעים ולא רוצים אפילו לשמוע על עזיבת ארצות הגלות. כל מאבקם הוא רק להשיג שוויון זכויות ליהודים, או להקים כל מיני תנועות בגלות למען האנושות בכלל. הם התרווחו בגלות בהרחבה כזאת שאינה מאפשרת אפילו מחשבה קטנה על עזיבת הגלות.

* * *

כדי להזכיר לנו את ארבעת הנקודות הללו של הגלות הנוכחית, העמיד בעל ההגדה את ה"מה נשתנה" בתחילת ההגדה. בהמשך ההגדה הוא אומר לנו שזה לא צריך להיות כך:

פסח שהיו אבותינו אוכלים, על שום שפסח

וגם, על שום ששמענו בקולו של משה רבינו. אם היינו שומעים למשה גם היום ועושים מה שהוא מצווה לנו, היה השם יתברך עושה לנו ניסים והיה מביא את הגאולה בבחינת "אחישנה".

מצה זו . . כי גורשו ממצרים

עלינו להבין, שגירוש מגלות לגאולה עדיף על גירוש מגלות אחת לשניה.

מרור זה

המרור מזכיר לנו את מרירות הגלות, ושכבר הגיע הזמן להתפטר ממנה על ידי תשובה.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

אסור לשכוח שאנחנו בגלות; אסור לשכוח את הגאולה הקרובה ועלינו לצפות לה בכל יום. אז לא נתרווח בהרחבה כזו בגלות, כפי שרבים עושים.

* * *

לפי פירושו יתבאר גם שינוי הנוסח של "מה נשתנה" אצל חסידי חב"ד, שבו "מטבילים" היא השאלה הראשונה, לא השלישית, כנוסח אשכנז. טעם השינוי הוא, כדי שזה יתאים לסדר שלושת האמרות של רבן גמליאל - "פסח מצה ומרור", כאמור לעיל.

* * *

ה"פסח שהיו אבותינו אוכלים" מזכיר לנו שאנו אשמים במה שהגאולה ממתינה לזמן הסופי, "בעתה", ולא באה לפני הרבה שנים, בבחינת "אחישנה". אבל עכשיו, אנחנו עומדים כבר לכל הדעות: ערב ה"בעתה". אנו מאחלים אפוא לעם ישראל:

"לשנה הבאה בירושלים!"

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

התורה מדברת לכל ארבעת הסוגים של יהודים בכל הדורות. היא מדברת עליהם, עוסקת בדיבוריהם ובמעשיהם ומספרת מה היא עושה בשבילם. הבא לקמן הוא, אם כן, דברים שבעל ההגדה מכניס לפיה של התורה, כאילו התורה עצמה אומרת אותם.

א. חכם

החכם, המאמין בתורה ומקיים את מצוותיה, שואל "מה העדות והחוקים והמשפטים": הוא רוצה לדעת את טעמי המצוות. לאיזו מטרה הם ניתנו? על איזה חוקי טבע ייסדן הבורא? הוא מבין שמצווה אינה סתם מעשה ריק, אלא יש לה מטרה נעלית. הוא מחפש, מתעמק וחוקר כדי להגיע להבנה יסודית של המצוות. זה לא עוולה, כי כך יוכל לתרץ קושיות בתורה, הן שלו והן של אחרים. הוא הרי עושה זאת לכבוד התורה, שיוכל להשיגה ולהבינה טוב יותר.

אומרת התורה לעצמה, או לרב שלומד עם תלמיד פיקח: "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אמור לו, שלימוד התורה כמוהו כדיני קרבן פסח:

"משכו וקחו" – יש להימשך ולהתקרב לתורה ולקחתה. יש להתייגע בלימוד ולא לחשוב שהידיעה תבוא מעצמה.

"ולא תותירו ממנו" – אין להשאיר כלום שלא נלמד. צריכים למלא את הכרס בש"ס ובפוסקים, בראשונים ובאחרונים, בהלכה ובאגדה, בקבלה ובחסידות, בנגלה ובנסתר, ובכל מה שהתורה מכילה. לשבוע עד כמה שניתן, לאכול עד שלא יישאר כלום. כמו הקרבן פסח, שלאחריו אי אפשר וכבר לא צריך לאכול יותר. אם מקיימים את ה"לא תותירו" בלימוד התורה, אין צורך בחכמות אחרות, אין סתירות ומבינים את טעמי המצוות.

"כי אם צלי אש . . ועצם לא תשברו בו" – בורות וקושיות תימצאנה רק במי ש'אוכל' את התורה 'חצי צלויה', שכאשר נתקל בעניין קשה כעצם, הוא שובר ומבקר, מבלי להבין שעדיין לא למד מספיק כדי להרגיש את הטעם האמיתי של דברי תורה הקשים כעצם.

בקיצור:

להיות חכם אמיתי מחייב עבודה קשה ולימוד כל מה שיש בתורה; מלימוד מועט אי אפשר לצאת חכם שלם.

ב. רשע

הרשע אומר, שהעיון והיגיעה בתורה הם לריק. לפי שכלו המקולקל אין טעם לחפש משהו טוב בתורה, כי זה לא נמצא שם. "לכם ולא לו": הוא לא רוצה להשקיע אפילו רגע בעיון בתורה, הוא רק שואל אצל אחרים למה הם עושים זאת, מדוע מבזבזים הם את זמנם.

ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל – היינו מן החוק הלוגי המקובל, שאי אפשר לבטל משהו לפני שבודקים אותו,

כפר בעיקר – הוא מוכיח שהוא סתם לא רוצה את התורה, אפילו כאשר היא טובה,

ואף אתה הקהה את שיניו – עם הדיבורים שלו עצמו,

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו – בגלל רשעים כמותו אנחנו תמיד נופלים לגלות חדשה וזקוקים ל"בצאתי ממצרים" חדש,

אילו היה שם לא היה נגאל – הוא היה כופר בגאולה בעת התרחשותה. כאשר כל אחד רואה שאתמול היה עבד והיום יוצא לחירות ביד רמה, והוא עצמו בין המשוחררים – היה טוען "לי ולא לו": אינני בין המשוחררים ולכם רק נדמה ששוחררתם. כך הוא טבעו של רשע זה – להכחיש אפילו דבר הנראה לעין.

עם אדם כזה אין על מה לדבר; צריכים לבטלו בלי שום טענות, כשם שהוא מבטל את התורה בלי שום הוכחה. "הקהה את שיניו": אל תיכנס עמו לטענות ומענות, בדיוק כפי שהוא מבטל את הכול ללא טענות.

ג. תם

זהו יהודי פשוט, שאינו לומד אבל שומר מצווה ומאמין בטבע. על הכול שואל הוא "מה זאת", כי הוא חושב שניתן ללמוד את כל התורה כולה על רגל אחת. לכן שאלותיו תמימות.

בשבילו יש לתורה תירוץ פשוט: "כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים". יש אלוקים בעולם והוא מנהיג את הכול ביד חזקה ויכול להעניש ולהציל. יש לפחד ממנו ולקוות אליו, אפילו כאשר המצב גרוע ביותר, כי הוא יכול לעזור ביד חזקה, גם כאשר אין שום סיכוי להצלה טבעית.

תמיד ישנם מיליוני יהודים מאמינים, פשוטים ותמימים. שכן, לתורה יש את הכוח לנטוע ביהודי אהבה גדולה אליה, אפילו אם אינו למדן. בין יהודים תמימים אלו היו וישנם צדיקי אמת, עובדי ה' בכל לב, שהגיעו לכך רק באמצעות סיפורי התורה על יציאת מצרים וכדומה. סיפורי התורה נוטעים אמונה טהורה ביהודי, שיכיר ויבין שהשם יתברך יכול לעזור "בחזק יד" בניגוד לחוקי הטבע, ואין מי שיעזור חוץ ממנו.

ד. שאינו יודע לשאול

זה יהודי שהתרחק מאד, 'תינוק שנשבה', שלא יודע כלום על יהדות. אומרת התורה לנשמתו: נשמה! "את פתח לו!" תפתחי לו את העיניים! תלחשי לו באוזן שהוא יהודי!

התורה נטעה את האמונה באלקים באבות ובסבים של כל ילד יהודי, וזה משפיע על נשמתו של כל יהודי שהתרחק. אלפי יהודים מתבוללים לא רוצים בכל זאת להשתמד. הם מרגישים, בזכות נשמתם היהודית, שמוכרחים להישאר יהודים. הם מלים את בניהם ושומרים את הימים הנוראים. הם יודעים שהתרחקות-יתר מיהדות מביאה "בצאתי ממצרים" חדש, רדיפות חדשות וגירושים חדשים ולכן נמנעים מלעשות את הצעד האחרון, עזיבת היהדות לגמרי; הסטרא אחרא אינו מצליח לעקור את שורש נשמתם ונשארים הם במחנה ישראל, מבלי שהם עצמם מבינים מדוע.

דבר זה בא מכוח התורה, שמשפיעה עליהם באמצעות הנשמה היהודית המושרשת בהורים יהודיים ודורות קודמים שספגו לתוכם את כוח התורה.

* * *

בכוחה של התורה להשפיע אפוא על כל יהודי לפי מצבו הרוחני.

החכם, מגלה בה אוצרות שלמים של חכמה;

גם התם, היהודי פשוט, ואפילו השאינו יודע לשאול, שהתרחק ביותר, מרגישים ששורש התורה הוא אלקי והם קשורים אליה בחבלי עבותות אהבה חבויה, אהבה שאין לה הסבר הגיוני.

יוצא מהכלל הוא הרשע גמור, שנשמתו כאילו נכרתה מהעם היהודי, ואינו יכול לתפוס את התורה, לא דרך השכל ולא דרך האמונה. אתו לא צריכים כלל להתחשב. רשע כזה נדיר ביותר, שכן כלל ישראל נשאר קשור בהקב"ה ובתורתו, פחות או יותר, ביודעים או בלא יודעים.

כל זה הוא בזכות התורה שנתן לנו הקב"ה. לכן אנו אומרים: "ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל" - דוקא לנו. כך הובטח קיומנו הנצחי ובשני עולמות. שום אומה אחרת לא יכולה לומר זאת על עצמה, כי התורה שלה לא יכולה לתת, ואינה נותנת, קיום נצחי.

דיינו - י"ג עיקרי אמונה

בעל ההגדה מראה לנו בקיצור נמרץ, שגאולת ישראל לא יכולה להיות חלקית או עולמית-פוליטית. היא תהיה גאולה שלימה ודוקא על ידי נסים ונפלאות, שכן היא קשורה קשר חזק בי"ג עיקרי האמונה ואף תאשר אותם בפני העולם כולו. מובן, אם כן, שיהודים צריכים להיות הראשונים לכבד ולקדש את העיקרים הללו.

"דיינו" הוא, אפוא, ביקורת ידידותית-מקצועית על יהודי המוכן להסתפק בגאולה שהיא פחותה מגאולה שלימה. זהו "יהודי-דיינו", שדי לו רק להיפטר מן הגלות, לברוח לאן שהרוח נושבת, להסתדר בלי שום תוכן רוחני, בלי שבת, בלי תורה וכן הלאה.

מזכירים לו, שאם גאולה - רק גאולה שלימה, ביד מלאה, כפי שהבטיח ה'. גאולה ש'תצלצל' בעולם כולו, לא באמצעות חסד לאומים, שביד אחת 'נותנים' ובשניה לוקחים בחזרה.

עבור הלא-מאמין, ה'גאולון' הקטנה ביותר היא כבר "דיינו", ואם יש לה גם איזה תוספת קטנה, הרי בודאי ובודאי ש"דיינו".

רשימת ה"דיינו"ס" מבהירה לנו, שכל העיקרים מוכרחים להיות מאושרים לעולם כולו עד ובשעת הגאולה, ולא האמונה הריקה בצדק ויושר של העולם.

בקיצור: "אל תהיו יהודי-דיינו! אל תסתפקו בפחות מגאולה שלימה, כפי שהבטיח הקב"ה על ידי הנביאים. להקב"ה יש יותר יושר מכפי שאתם חושבים והוא יתן לכם גאולה כזו, לא פחות. 'גאולת-דיינו' שלכם היא אין ואפס, ואפילו אם תקבלו אותה איננה שווה כלום".

"דיינו" הוא פיוט פלאי. כיצד ניתן להצהיר "דיינו" בלי שבת? בלי מעמד הר סיני? בלי תורה? ובלי ארץ ישראל? לפי פירושו מתורצות קושיות אלה וגם קושיות אחרות.

1. עשה בהם שפטים מציאות הבורא

הקב"ה העניש את המצרים. כך ראו כולם שיש בורא ומנהיג לעולם, הנוקם את נקמתו של כל נדכא וחלש ומעניש את מי שמדכא אותו.

2. עשה באלקיהם . הרג את בכוריהם אחדות הבורא

הקב"ה ביטל את אלילי מצרים ויחד עם זה הרג את בכוריהם, שהיו הכמרים במקדשי האלילים האלו. בכך הוכח לעולם ש"הוא אחד ואין שני".

3. נתן לנו את ממונם אין לו גוף

הקב"ה גרם לכך שהמצרים יעניקו לנו, מרצונם הטוב, את כל הכסף והזהב שבארצם. ברור אם כן, שכוחו אינו כוח פיזי פשוט; הוא שולט גם בלבות ובמחשבות ומכריח את האדם לפעול כפי רצונו.

4. קרע לנו את הים הוא ראשון, הוא אחרון

הקב"ה שינה את מעשה בראשית וקרע לנו את הים. כך הוכח לעולם שהוא הבורא היחיד של הכול ושל כולם, גם של הטבע, ובידו לעשות בטבע כרצונו. הוא ראשון (אין לו אבא) והוא אחרון (אין לו בן), וכל העולם אפוא שלו ומקיים את גזירותיו.

5. העבירנו בתוכו בחרבה לו לבדו ראוי להתפלל

קרקעית הים התייבשה כאבן ובני ישראל לא הוצרכו לדשדש בבוץ. כאן ראו כולם שאלקי ישראל שליט בכל – הן בים והן ביבשה. מן הראוי, אפוא, להתפלל רק אליו על כל מה שצריכים, שכן אין שום אלקים אחר למי להתפלל.

6. שקע צרינו בתוכו נבואה

משה רבינו ניבא לבני ישראל "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". וכך הווה: הקב"ה טיבע את הצבא המצרי הרודף בים. אלא שהיינו אומרים "דיינו" גם אם היינו צריכים להילחם במצרים.

7. סיפק צרכינו במדבר ארבעים שנה נבואת משה

שום מנהיג לא עשה מה שעשה משה – לספק לעם שלם את כל צרכיו במדבר במשך ארבעים שנה. לא לפניו ולא לאחריו אירע דבר כזה. זה מאשר ומוכיח שמשה

רבינו היה ונשאר הנביא הכי גדול והכי אמיתי בעולם. אלא שגם בלי מנהיג דגול כזה במדבר היינו אומרים "דיינו".

תורה מן השמים

8. האכילנו את המן

תורת משה אינה המצאה שלו, אלא ניתנה לו מן השמים. כדי להוכיח דבר זה נתן לנו הקב"ה על ידי אותו משה לחם מן השמים: מי שהוריד לנו לחם שמימי, יכול להוריד גם תורה שמימית.

נצחיות התורה

9. נתן לנו את השבת

הקב"ה העניק את השבת רק לנו. יום מיוחד זה קיים עד היום, ורק אצלנו, בדיוק כפי שהתורה מסר אותה כאות לדורות עולם בינו ובין בני ישראל. לכל העמים יש יום-מנוחה שבועי, אבל אף אחד מהם לא לקח את השבת (יום המנוחה שלהם הוא יום רביעי, יום שישי או יום ראשון). מדוע? כי התורה הבטיחה שאות-השבת יהיה רק ליהודים! ואם השבת היא דבר נצחי, חייבת גם התורה להיות נצחית, שהרי היא ניבאה את ה"נתן לנו". כך הוכח שהיא תורת אמת, ותורה כזו לא תתחלף ואינה צריכה להתחלף בתורה חדשה מהקב"ה.

ידיעת הבורא

10. קרבנו לפני הר סיני

הקב"ה יודע מראש מה שאנשים יעשו ומה יחשבו. כדי להוכיח זאת קירב רק אותנו להר סיני, ולא שום אומה אחרת. אנו רואים, שרק היהודים נשארו נאמנים לתורה ושום אומה אחרת אינה רוצה בה, עד היום הזה. זהו בדיוק מה שהקב"ה צפה מראש, והרי לך סימן שהוא יתברך יודע מחשבות.

שכר ועונש

11. נתן לנו את התורה

היה די לנו אילו קרבנו הקב"ה להר סיני ונתן לנו את עשרת הדברות. אבל הקב"ה ידע שיבוא יום ויכחישו את מעמד הר סיני, ילעגו לעשרת הדברות ולעיקר של שכר ועונש. לכן נתן לנו את התורה, בה נזכר מפורש שכר ועונש, ובה מסופר על כך ש"קרבנו לפני הר סיני".

אף אחד לא יכול להכחיש עובדה זו, שהתורה היא מן השמים. אדרבה: שמישהו יכתוב תורה כזו, המלאה בחכמה אלקית, המלאה נבואות על עם ישראל (כגון ה'תוכחה'), שהתבררו כאמיתיות, עד עצם היום הזה, יותר משלשת אלפים שנה לאחר מתן תורה. ואם יש לנו תורה מן השמים, מדוע לא להאמין גם ששמענו

את עשרת הדברות בהר סיני מן השמים? ומכיוון שהתורה מעידה על כך, ברור שהאירוע בהר סיני אמת, ואם כן מוכח גם העיקר של שכר ועונש, וגם העובדה שאנחנו עם הנבחר: "אתה בחרתנו מכל העמים".

12. הכניסנו לארץ ישראל ביאת המשיח

הכניסה לארץ ישראל, כפי שהובטח לנו על ידי האבות, מוכיחה את ביאת המשיח, שאז נזכה שוב לגאולה ולארץ ישראל. אותה תורה שניבאה את הגאולה הראשונה, ניבאה גם את האחרונה, ורק שונאי ישראל וטיפשים יהודיים יכולים להטיל ספק במה שהתורה ניבאה מראש. אלא שהיינו אומרים "דיינו" על הבטחת הארץ, אפילו אם היינו צריכים לחכות עד עצם היום הזה ל"הכניסנו".

13. בנה לנו את בית הבחירה תחיית המתים

אם היה לנו בית המקדש עם עשרת הנסים שאירעו בו, שהראו על שינוי מופלא של חוקי הטבע, אין כל סיבה להטיל ספק בשום נס, אם רק ירצה בו השם יתברך. אין ספק שנוכה לבית המקדש חדש, עם נסים חדשים, וכל העולם יראה שהאמונה שלנו בתחיית המתים צודקת. מה עוד, שהגאולה תביא לעם ישראל תחיית המתים פלאית – אומה-גלותית, שכולם דורכים עליה, תהיה האומה המאושרת בעולם. זה בודאי יאשר לאנושות כולה, שגם האמונה שלנו בתחיית המתים תתממש.

חד גדיא

נשאלות מספר שאלות:

א. מדוע קנה אבא את הגדי? מה היה רע אם סתם אדם קנה אותו?

ב. מה זה משנה אם הגדי נקנה או התקבל במתנה?

ג. למה שולם בדיוק שני זוז? מה נפקא מינה כמה שולם?

ד. החתול טרף את הגדי והכלב העניש את החתול. אם כן, למה מגיע לו להיות מוכה במקל? הרי הוא עשה דבר נכון ונקם את נקמת הגדי!

ושאלה כללית, ששואלים בהלצה, אך זו בכלל לא הלצה. לפי הסיפור יוצא שהקב"ה עצמו עשה מעשה לא צודק! שהרי: החתול לא צודק (הוא ביצע פשע וטרף את הגדי); הכלב צודק; המקל לא צודק; האש צודקת; המים לא צודק; השור צודק; השוחט לא צודק; מלאך המוות צודק; והקב"ה לא צודק ...

החוקרים סבורים ש'חד גדיא' אינו אלא סיפור ילדים, הנמצא אצל כל האומות. האמת היא בדיוק הפוך: הם לקחו אותו מההגדה שלנו. אצלם, אין כאן אלא סיפור ילדים ותו לא; זה לא מתאר את ההיסטוריה שלהם ואין בו שום היגיון. אבל אצלנו זה לא סיפור ילדים; זה תיאור רציני של קורות העם היהודי בגלותו. לפי זה יש לסיפור משמעות רבה וכל הקושיות נופלות.

גדיא - העם היהודי. הוא חף מפשע, תמים וחלש.

חד גדיא, חד גדיא - העם היהודי אחד ומיוחד בגלל שתי סיבות: אמונתו באחדות ה' וחולשתו וסבלו.

אבא - אבינו שבשמים.

דזבין - שמכר (מקובל לפרש 'שקנה', אך בגמרא יש למילה זו גם את המשמעות של מכירה).

בתרי זוזי - שתי תנועות, הזזות. הגדי הוסט פעמיים: פעם אחת לתוך הגלות ופעם אחת בחזרה לארץ ישראל. אבינו שבשמים מכר את העם הזה ומסרו לרשות האומות, עד זמן הגאולה. הקב"ה מזיז אותנו מגלות לגלות, מאומה לאומה וממדינה למדינה; אך אנו נשארים תמיד עם אחד ומיוחד, המאמין באחדות ה' ובתורתו האלקית. שום אומה אחרת לא אימצה לעצמה אמונה זו.

שונרא

בתחילה הופיעו 'חתולות' למיניהם ש'נשנו' מעם ישראל ואכלו ממזונו הרוחני. 'נשנו' מתורתו, מחכמתו, מיצירותיו הרוחניות והגשמיות. תרגמו את התנ"ך, וכך נשנו ממנו דתות חדשות; ערכים דתיים ומוראליים; יצירת ספרות עצמאית; שפה משופרת; סגנון לשוני חדיש ופילוסופיית חיים חדשה. כמו כן עשו שימוש נרחב בחריצות היהודית: למדו לנהל מסחר; לפתוח בנקים; ללמוד מלאכות שונות; להקים בתי-ספר ומוסדות להשכלה גבוהה; לטפח אומנות, מוזיקה וכל מיני מדע. אין אומה אחרת שהעולם 'נשנש' ולמד ממנה כל-כך הרבה! ככה זה עד עצם היום הזה, אך הם לא נותנים שום קרדיט על כך; בדיוק כמו החתולה, שלא מפסיקה לנשנש מכל הכדים אך לא אומרת תודה.

כלבא

לאחר מכן הופיעו שונאי ישראל שלא הסתפקו ב'נשנו', אלא התחילו לנשוך את היהודי וגם את ה'מנשנשים'. מה שנאכל - לקחו לעצמם, ואת היהודים עצמם נשכו, ייסרו והשפילו; לא נתנו להם להרים ראש. את ה'מנשנשים' עצמם נשכו ולא נתנו להם להגיד מילה טובה על יהודי. לא רצו להמשיך לנשנש, אלא לטרוף את הגדי, כמו שכלב יכול; הם היו הרבה יותר גרועים מהחתולות, שרק נשנו.

חוטרא

בהמשך הופיעו אנשים רעים עוד יותר, שלא הסתפקו בשנאת יהודים, להעיק ולנשוך, אלא תקפו את הגוף היהודי ב'מקלות'. הגיע עידן של פוגרומים, רציחות ועינוי פיזי עקב עלילות שקריות. רצו לחסל גם את ה'נאשר' וגם את המעיקים שרוצים למרר את חיי היהודי לאט לאט; רצו להכחידו באמצעות שחיטות, מהר ולחלוטין.

נורא

השחיטות לא עזרו, שכן רוב האומות לא יכלו, או לא רצו, להרוג את כל היהודים. ואז נולד רעיון חדש: להעביר את היהודים על דתם בכוח, וכך ייעלמו. שרפו את הנשמה היהודית באמצעות שמד כפוי, או שרפו את הנשמה, יחד עם הגוף, על המוקד. זוהי תקופת האינקוויזיציה, הגירושים, עינויים אכזריים. אלפי קדושים עונו ונשרפו; אלפים אחרים לא עמדו בזה והשתמדו. גם אש זו לא שרפה וכילתה את היהודי. היהודים התמעטו, אומנם, אבל השרידים לא עזבו את ואמונתם.

מיא

כיבו את אש המוקד, ביטלו את האינקוויזיציה והחליפוה בתרבות 'מימית' המנסה להטמיע את היהודים באמצעות חירות, דמוקרטיה, חינוך וסבלנות. זו תרבות 'מימית', שכן, החתולות המשיכו לנשנש, הכלבים המשיכו לנשוך, המקלות המשיכו להכות ואש האנטישמיות המשיכה לבעור. התרבות והדמוקרטיה הייתה רק בפה, על הנייר. התבוללות זו הביאה למקרים רבים של נישואי תערובת ושמד. מלאכת הכחדת היהודים נמשכה בחשאי, בסתר. קרעו חתיכות גדולות מהעם היהודי, אבל על פני השטח היה מותר ליהודי להחזיק באמונתו; הוא דבק בה ואפילו התרבה.

תורא

החירות והדמוקרטיה ה'מימית' בוטלה, ויחד אתה האמונה בכלל. תקופה זו התחילה באפיקורסות, ביקורת המקרא ולעג לכל אמונה, ונגמרה בקומוניזם וביטול כפוי של כל דת. שוב נקרעו חתיכות מהעם היהודי. כפירה זו קרעה כמעט דור שלם: מיליוני ילדי ישראל ברוסיה ואלפים במדינות אחרות. כאן נראתה תקווה חדשה לעולם להתפטר מיהודים ומיהדות. זו הייתה גרסה מודרנית של גזירת

"כתבו לכם על קרן השור". 'השור ראה אדום' והתחיל להשתולל: גמר את מימיו, שבר את התרבות ה'מימית' שלו וכמעט הרס את יסוד קיומו - העיקר, להכחיד את היהודים.

השוחט

עתה התחילה שחיטה עולמית, שהרגה גם את ה'שור האדום'. השוחט הרג כבר חצי מהאומות המתורבתות, והוא ממשיך במלאכת השחיטה, במטרה להשתלט על כל העולם. עיקר נקמתו - ביהודים, כאשר הוא מנסה להכחיד אותם במכה אכזרית אחת. הוא אומר את זה בגלוי, הורג יהודים לאור היום ומתפאר בכך.

מלאך המוות

עכשיו מגיע מלאך המוות, על ידי מלחמת העולם, לשחוט גם את השוחט. המדיניות הדמוקרטיות לא יתנו לשחוט אותם בקלות; הם ילחמו כאריות. מלאך המוות יעבוד עם כל כליו: פצצות תבערה בשדה הקרב ובערים מאוכלסות; רעב ומגיפות; ועוד ועוד. הוא אינו חוסך את היהודים ורוצה להכחידם, אבל גם הוא לא יצליח. העם היהודי לא יוכחד אפילו על ידי מלאך המוות, כי ה' אמת ומשפטו אמת.

הקב"ה

הקב"ה יתערב ויחסל את מלאך המוות. הוא יציל את שארית הפליטה היהודית עם החלק הטוב של האנושות ולא יהיה עוד שחיתות בעולם; יוכחדו כל החתולים, הכלבים, המקלות, הלהבות, התרבויות המזויפות, השוורים האדומים ושוחטי-אדם. כך יישאר מלאך המוות בלי עבודה, ולא יוכל עוד להרוג חפי פשע בלי משפט טרם זמנם.

נמצא, שהקב"ה צודק מאה אחוז, שכן מן מלאך המוות ועד לחתול אף אחד לא היה צודק. אף אחד לא מיחה נגד העוול ואף הגדיל אותו, כאשר לכולם מטרה אחת: חיסול הגדי. אף אחד לא הפסיק את העוול הקטן, כאשר הגיעו הגדולים יותר. אפילו בהופעתו של מלאך המוות, וכן גם אצל קודמיו, מזכירים את כל רשימת העוולות: דשחט לתורא, דשתא למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונא, דאכלה לגדיא . . .

* * *

לפי פירוש זה ברור, ש"חד גדיא" אינה מתאימה לשום אומה אחרת, רק לעם היהודי. רק יהודים היו יכולים לכתוב יצירה זו, שכן שום אומה אחרת לא היה מודה במה שהגדי מספר עליו ...

לפי הפירוש שלנו נופלות כל הקושיות; הסיפור אינו אגדה אלא נבואה על מה שיקרה ליהודים בגלות, נבואה שהתבררה כאמת צרופה.

"חד גדיא" הוא, אם כן, קיצור ההגדה, קיצור תולדות העם היהודי - עברו, ההווה שלו ועתידו. זהו 'אחרית דבר' להגדה, המאשרת שאנו עדיין מאמינים בהקב"ה ובהבטחתו לאברהם אבינו שסוף סוף נצא מכל הגלויות, בני חורין, עשירים ברוח ובניסיון חיים. כל האומות יכבדו אותנו, ילמדו מאיתנו ולא ישלמו לנו רעה תחת טובה.

חד גדיא, חד גדיא - היהודי היה יחיד ומיוחד באמונתו באלקים ובתורתו כשהזיזו אותו לתוך הגלות, והוא נשאר יחיד גם היום, כאשר הקב"ה יזיזנו בחזרה מתוך הגלות לארץ ישראל, בגאולה הקרובה!

אחד מי יודע

פירוש זה יבהיר ש"אחד מי יודע" אינו משהו ילדותי. בעל ההגדה אינו משחק בדברים ריקים וקובע שידוע לו מה שאחרים לא יודעים, שהרי אפילו ילד יודע את המספרים מאחד עד שלש עשרה. אלא, הוא מצביע על אותם מספרים בהם טמון רעיון מחוכם ונפלא: 'אחד' השונה מכל 'אחד' אחר; 'שני' המחוכם מכל 'שני' אחר; וכן הלאה.

על מדת ההצלחה של פירוש זה - יחליט הקורא. חסרון אחד ודאי יש בו - הקיצור. כדי להסביר את ה"אחד מי יודע" כראוי דרושה אריכות גדולה, וקצרה היריעה. אנו נותנים כאן אפוא לפחות מושג - מה כיצד צריכים להבין יצירת-פאר זו.

המספרים אחד - שלש עשרה המקודשים אצלנו, והסיבה לכך:

אחד אלקנו שבשמים ובארץ

המספר 'אחד' קדוש הוא. זהו הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא ה'אחד' היחיד בעולם וחוץ ממנו אין עוד 'אחד'. לכל 'אחד' אחר יש שני, וכל 'אחד' מתחלק לחלקים; ורק הקב"ה הוא 'אחד' אמיתי, שאין לו שני ואינו מתחלק לחלקים. הוא אפוא ה'אחד' האמיתי והיחיד. מובן אם כן, שהמספר 'אחד' קדוש אצל העם היהודי, וכפי שאומרים בקריאת שמע: "ה' אחד".

שני לוחות הברית

שני הלוחות, אחד למצות שבין אדם למקום והשני למצות שבין אדם לחברו, הוא ה'שני' המחוכם ביותר בעולם. אם היו עשרת הדברות על לוח אחד, או על יותר משני לוחות, לא היה אפשר להגדיר את עשרת הדברות כ'לוחות הברית' או 'לוחות העדות'. ניתן לעשות זאת רק בגלל העובדה שנחלקו לשני לוחות; ה'שני' מאפשר זאת.

מקובל לפרש 'ברית' ו'עדות' במובן של קשר בין אלקים ואדם, ועדות על כך שהאדם ממלא את חובתו כלפי שמיא. אבל באמת אין הדבר כן, שהרי גם מצות אחרות ניתנו לנו בתור סימן לקשר שבין ישראל להקב"ה, ויש גם מצות אחרות המעידות אם האדם שומר על הקשר עם אלקים או לא. אין לומר אפוא שרק עשרת הדברות מבטאים את התוכן של 'ברית' ו'עדות'.

המשמעות הנכונה של 'לוחות הברית' ו'לוחות העדות' היא, הקשר בין האלקי והאנושי. זה מתייחס ללוחות עצמם, שאחד מכיל מצות בין אדם למקום והשני מכיל מצות בין אדם לחברו. כך קשורים שני הלוחות זה לזה ומעידים אחד על השני. כאשר אדם שומר על הכתוב בלוח אחד, מוכרח הוא לשמור גם על הכתוב בלוח השני, שכן שני הלוחות קשורים זה בזה ושאי אפשר לאמץ רק אחד מהם. לכן הם גם מעידים אחד על רעהו: אם ידוע שאדם שומר בקפדנות על המצות שבלוח אחד, בין אם זה מצות בין אדם למקום ובין אם זה מצות בין אדם לחברו - אין צורך לשאול אם הוא נזהר במצות שבלוח השני. כל זה נהיה בגלל שהלוחות הם שנים, לא פחות ולא יותר.

אפשר להסביר באריכות, בדיוק ובהגיון, כיצד 'אנכי' קשור ב'לא תרצח'; 'לא יהיה' קשור ב'לא תנאף'; וכן הלאה. אבל לא זה העיקר כאן. העיקר הוא, שחלוקת הדברות לשני לוחות הפכה אותם ל'לוחות הברית' ו'לוחות העדות'.

זה אם כן ה'שני' המחוכם ביותר, שהרי לפי חלוקה אחרת, לא לשני לוחות, הם היו רק עשרת הדברות ולא יותר. צודק אפוא בעל ההגדה בקביעתו שזה ה'שני' המחוכם, המקודש והמעניין מכל 'שני' אחר.

שלשה אבות

האבות הם השלישייה המעניינת ביותר במינו בעולם. כל השלשה, האבא הבן והנכד, היו צדיקים והאבות של העם היהודי. חוץ מזה, הרי אברהם הוא האבא של מיליוני ישמעאלים, ויצחק הוא האבא של מאות מיליונים בני עשו. עוד שלשה אבות כאלו - לא היו ולא נבראו; וזה השלישייה הנפלאה ביותר בעולם. שלשה האבות יחד הם האבות של מאות מיליוני איש, כולל גם של העם היהודי הנבחר. רק צאצאיהם של אבות אלו משחקים תפקיד עיקרי בעולם; התורה והנביאים מדברים עליהם יותר מכל שאר בני נח; וכל תקופת אחרית הימים קשור בהם, אם לטוב אם לרע. אין אומה בעולם שיש לה שלשה אבות מופלאים כאלה.

ארבע אמהות

כל האמהות היו נשים צדקניות, המתאימות לבעליהן. דבר זה מובן מאליו ואין בו חידוש. אך מעלתן העיקרית היתה באמהות שלהן, בעובדה שהיו האמהות הנפלאות הראשונות שהתמסרו לחינוך בניהם בדרך הישר.

שרה שמרה על אברהם מהשפעתו הרעה של ישמעאל;

רבקה שמרה על יעקב מהשפעתו הרעה של עשו.

לאה דאגה מאד שיהיו לה ילדים הגונים, כפי שניתן לראות מכך שהתפארה בראובן: "ראו מה בין בני לבן חמי", היינו שהוא שונה לגמרי מבנה של חמיה, עשו. מוכח אפוא מכך, שהעיקר אצלה היה לחנך את בניה בדרך הישר;

ורחל דיברה הרבה עם בנה יוסף על מעשיו הרעים של דודו עשו. לכן הסתירה יוסף מאחוריו כדי שעשו לא יבחין בה, שכן ידע היטב על מעשיו המושחתים של דודו.

ארבעת הנשים היהודיות הראשונות הצטיינו כאמהות ולכן זכו לבנים צדיקים. זהו דבר נדיר, שבמשפחה אחת יהיו שלשה דורות, אחד לאחרי השני, שיהיה להם נשים נפלאות כאלה בתור אמהות, ועל ידי זה יכלו להיות האמהות של העם היהודי, שהשם יתברך עצמו בחר בהם לנחלתו.

ארבע אמהות כאלה במשפחה אחת, אמהות של עם שלם המצטיין בחינוך ילדים בדרך הישר כמעט ארבעת אלפים שנה - אין לו אח ורע בתולדות האנושות. לכן זהו שיר-הלל הגדול ביותר ל'ארבע', שכן כזה 'ארבע' מפורסם לא נמצא בשום 'ארבע' אחר.

חמשה חומשי תורה

מובן מאליו שחמשת החומשים, תורה שבכתב, עושה את ה'חמש' הזה למפורסם וידוע יותר מכל 'חמש' אחר. אין צורך בהסבר נוסף.

שישה סדרי משנה

ששת המשניות הם ה'ששה' המכובד יותר מכל 'ששה' אחר, שהרי זהו תורה שבעל פה. אם מספרים היו יכולים לדבר ולהתגאות בייחוסם - היו כל ה'חמש' וכל ה'ששה' מודים שהיחסנים הכי גדולים ביניהם הם ה'ששה' של המשניות וה'חמש' של חמשת החומשים.

שבעה ימי שבתא

בין כל הזמנים והדברים הטובים שאנשים נהנים מהם, הסדר של שבעה ימי השבוע, כאשר יום השביעי הוא שבת ויום מנוחה – הוא בודאי האושר הגדול ביותר לאדם. ה'שבע' של שבעה ימי שבתא הוא אם כן ה'שבע' היקר ביותר בעולם, וכל אחד יכול לאשר זאת.

שמונה ימי מילה

המילה היא סימן-ההיכר החשוב ביותר לקשר שבין אלקים והעם היהודי, ובה מוכנסים תינוקות שנולדו לברית קודש זו. בנוסף לכך, היא גם נקודה חשובה ביותר במובן הפיזי, כי המילה חשובה מאד לבריאות, כפי שחוקרים רפואיים מומחים מאשרים עכשיו. הטבע עצמו מחכה שמום זה שמלידה יסולק על ידי האדם והוא יהיה שלם. כאשר גברי האומה הם ערלים – התורה קוראת לזה "חרפת מצרים". יש עוד סיבות רבות מדוע ברית מילה חשובה הן בגשם והן ברוח. ה'שמונה' של שמונה ימי מילה חשוב אפוא יותר מכל 'שמיני' אחר.

תשעה ירחי לידה

אין אדם בעולם שאינו יודע על 'תשע' זה. הוא הפלא הגדול ביותר בעולם, שגוף יוציא פירות כמו אילן, ועל ידי תהליך זה נמשך החיים בעולם. זהו אם כן יסוד החיים והקיום, וחשוב שכל אדם יתייחס אליו ברצינות גמורה, ולא יעשהו בו שימוש לא-ראוי, הן על ידי הימנעות מלידת ילדים, והן על ידי הבאתם לעולם בצורה שמנוגדת לדיני התורה. 'תשע' זה קדוש יותר מכל 'תשע' אחר, הוא תובע מאדם רצינות וזהירות גדולות ביותר, לא לזלזל בו ולא לחללו.

עשרה דבריא

מספר זה אינו זקוק לשום הסבר.

אחד עשר כוכביא

יוסף הצדיק חלם שאחד עשר כוכבים משתחווים לו. הוא סיפר את חלומו לאחד עשר אחיו, ומכך יצא אחד האירועים הגדולים ביותר בהיסטוריה. האחים ראו בכך פגיעה ועלבון, התלקחה אצלם קנאה-שנאה ליוסף, שרצה למלוך עליהם, ומכרו אותו כעבד. מכך יצאה גלות מצרים הנוראה, כאשר עם שלם, בעלי יחוס הרם ביותר,

הפכו לעבדים. זה קרה משום שבחלומו של יוסף הופיע המספר 'אחד עשרה'; אם היה חולם על כוכבים סתם, לא אחד עשרה, אולי לא היתה הגלות מתרחשת. זהו אם כן ה'אחד עשרה' היחידי בעולם שהביא לאירוע היסטורי גדול, ובעל ההגדה צודק בציינו את חשיבותו.

שנים עשר שבטיא

שנים עשרה בניו של יעקב אבינו, כולם צדיקים יסודי עולם והאבות של העם היהודי, הם בודאי 'שנים עשרה' ידוע ומפורסם. אין עוד אומה בעולם שיכול להתפאר בשנים עשרה צדיקים שהם אבות אבותיהם.

שלשה עשר מדיא

על מספר זה בודאי שאין צורך בשום הסבר.

* * *

ראינו שבעל ההגדה התכוין לרעיון נשגה ביצירת "אחד מי יודע";
הוא מצביע על הפרטים הכי נעלים, הכי חשובים והכי קדושים של
האמונה היהודית:

שכל יהודי יאמין באחדות הבורא; בשני לוחות הברית;

ביחוס-אבות היהודי, שנמשך מאברהם יצחק ויעקב;

בחינוך הבנים, כפי שדאגו לכך אמהות האומה;

בחמשה חומשי תורה;

בששה סדרי משנה;

בשבת הקדושה;

במצות ברית מילה;

בניהול חיי משפחה קדושים;

בעשרת הדברות;

באהבת ישראל, שכולם יתנהגו באחוה ולא יקנאו או ישנאו חלילה
אח-יהודי, שכן זה עלול להוביל לצרות גדולות ר"ל עבור כלל
ישראל;

שנתגאה ביחס הכבוד שמתחיל משנים עשרה שבטי יעקב, ולא
נחפש אותות-אצולה של עמים זרים;

ושנלך בדרכי השם יתברך, שהם התקוה היחידה שלנו לישועות
ונחמות, אם רק נתפלל כראוי להקב"ה ונבקש רחמים.

לעילוי נשמת

איש החסד

מופלא בטובה טאן א אידן

קיבל כל אדם בסבר פנים יפות

עסק כל ימיו בצ"צ והצנע לכת במעשיו

היקר וו"ח התמים

ר' יעקב משה הכהן

בהרה"ג הרה"ח

מוה"ר מאיר ישראל איסר הכהן ז"ל

מקרעניץ

פרידמאן

נאסר ועונה בעיר פראג

בעד פעילותו בהצלת אלפי נפשות

ובתוכן מאות יתומים

אחרי מלחמת העולם השני'

פעל במסירות

בישיבת תו"ת ליובאוויטש המרכזית

ארבעים וחמש שנה

חסיד כ"ק אדמו"ר זי"ע

וזכה לראות דורות מסורים

לשליחותו ולעבודתו הק'

הגיע לגבורות ונלב"ע בשם טוב

אור ליו"ד ניסן ה'תשס"ד

ת.נ.צ.ב.ה